

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК (UDC) 355.415.6(477.41).180/185.340

МОРЕЙ Т. В.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ
МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ
У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.
(НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)**

У статті проаналізовано особливості надання медичної допомоги окремим категоріям населення, а саме військовослужбовцям та інвалідам війни. На основі нормативно-правових актів та архівних джерел висвітлено діяльність органів, що займалися питаннями охорони здоров'я та закладів, які надавали медичну допомогу, досліджено стан фінансування медичної галузі і встановлено, що медична допомога військовим здійснювалася як за державний, так і за власний кошт.

Ключові слова: медична допомога, законодавчий акт, військовослужбовці, Київська губернія.

На сучасному етапі реформування надання медичної допомоги історичний досвід попередніх реформ викликає значний інтерес для вчених і законодавців. Так як вивчення такого досвіду, усвідомлення можливості його використання може розширити проблемну сферу юридичної науки і практики, сприяти виявленню оптимальних підходів до формування державної політики в галузі законодавчої регламентації медичної діяльності в цілому і надання медичної допомоги військовослужбовцям зокрема. Особливої ваги ці питання набувають в часи воєнної нестабільності в державі.

Питанням охорони здоров'я в цілому та військової медицини зокрема, присвятили свої роботи М. Бойчак, А. Будко, І. Чиж, А. Черепанов, Т. Соловійова, А. Шабунін та інші дослідники [1, 2, 23, 24]. Так, у працях М. Бойчака на широкому літературному та архівному матеріалі викладено історію заснування та аспекти діяльності Київського військового шпиталю у ХVІІІ-ХІХ століттях. Детально розглянуто дані про участь лікарів в усіх визначних війнах, що проводила Росія у Південно-Західному регіоні імперії. Описано реформи у сфері медицини, забезпечення військовослужбовців лікарськими засобами, проаналізовано участь госпіталю в ліквідації епідемій холери в Києві у 1830-1831 рр., 1847-1848 рр. [1]. А. Будко та А. Шабунін досліджували історію медицини ХVІІІ-ХІХ ст., проаналізували органи управління військової медицини в Російській імперії у ХІХ ст. [2]. І. Чиж вивчав історію військової медицини в цілому, в тому числі і досліджуваного нами періоду. У його працях описані особливості медичного забезпечення військових кампаній, основні етапи розвитку науки, які вплинули на військову медицину [24]. У монографії А. Черепанова, Т. Соловійової більше уваги приділено соціально-правовому розвитку Київської губернії у першій половині ХІХ ст. Автори на основі широкого кола неопублікованих та опублікованих

Морей Тетяна Василівна - аспірант, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (Україна).

джерел проаналізували тенденції медичного обслуговування різних категорій населення регіону [23].

Важливе значення для всебічного аналізу досліджуваної проблеми мають матеріали, які зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву в м. Києві, в якому представлені значні статистичні, юридичні матеріали, які регламентували різні аспекти медичного забезпечення населення Київщини.

Важливою складовою джерельної бази стали нормативно-правові акти, які входили до кодифікованих законів, зокрема «Полного собрания законов Российской империи» в 45-ти томах, в якому були зібрані закони, видані в Росії, починаючи з 1649 р. і «Свод законов Российской империи» в 15 томах, який включав тільки закони, які діяли на той час.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі архівних джерел, опублікованих матеріалів, аналізу наукових праць дослідити нормативно-правове забезпечення медичного обслуговування військовослужбовців, інвалідів війни у першій половині XIX ст. та визначити регіональні особливості.

За реформою 1797 року, були утворені такі органи управління, як лікарські управи, які по-суті завідували, як системою військової, так і цивільної медицини. Відповідно до інструкції медичної колегії, в імперії створювався медичний факультет, під управлінням двох департаментів: перший - медична колегія, а другий - канцелярія. Членами колегії були: президент, 3 лікарі медицини, 1 штаб-лікар, 1 оператор і 1 аптекар. Відповідно до інструкції, колегія повинна була займатися охороною здоров'я населення, завідувати лікарями, операторами і аптекарями, займатися утриманням аптек, екзаменувати всіх вищезазначених осіб, здійснювати підготовку та навчання лікарської теорії і практики в університетах, пропагувати лікарську науку та ін. [4, с. 413-415].

Для покращення системи управління військово-медичною службою в Російській імперії міністр внутрішніх справ В. Кочубей запропонував Олександрю I затвердити Медичну експедицію при Міністерстві військово-сухопутних сил. Уряд мав на меті зосередити під одним керівництвом організацію військової медицини. Імператор затвердив відповідне положення у 1805 році. Таким чином, Медична експедиція Міністерства військово-сухопутних сил стала першим центральним органом управління військово-медичної служби в Російській імперії [2, с. 15].

Для контролю за станом військової медицини при Міністерстві військово-сухопутних сил був призначений генерал-штаб-лікар, він же був і головою Медичної експедиції. Медичні чини, які знаходилися в полках та інших військових частинах, були підзвітні командирам полків і частин. Кожний військовий шпиталь мав свій особливий штат.

У 1808 році Міністерство військово-сухопутних сил було перейменоване на Військове міністерство. Управляючим Медичною експедицією і головним інспектором медичної частини був призначений Я. Вілліє. Йому, як начальнику Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії і директору департаменту, належала заслуга й у справі вдосконалення системи освіти й підготовки військових лікарів [1, с. 196].

Протікання хвороб і лікування хворих в госпіталях ординатори записували в «палатні книги». У 1806 р. Я. Вілліє ввів замість «палатних книг» «скорбні листи» - перші історії хвороб. За даними М. Бойчака нові «скорбні листи» латинською мовою поступали у Київський військовий шпиталь уже з 1806 р. [1, с. 200].

У 1810 р. головний інспектор медичної частини армії Я. Вілліє видав нову військову Фармакопею, своєрідний каталог, за яким можна отримувати ліки. У правилах зазначалося, що військовим чиновникам, їх дружинам і дітям видавати безкоштовні ліки за рецептами, підписаними головними лікарями і відповідно до каталогу. Якщо в рецепті були вписані медикаменти, які не входили до каталогу, то хворий мав сплатити за всі ліки в рецепті (навіть за ті, які входили до каталогу) [9, №24250, с. 203-204].

Лікування військовослужбовців здійснювалося у військових госпіталях і міських лікарнях. У циркулярі Київського цивільного губернатора Військовому губернатору Б. Княжнину зазначалося, що за лікування хворих військових нижчих чинів щороку встановлювалася платня, яка включала в себе: харчування (масло, мед, молоко, вино тощо), лікування, вживані речі (білизну, одяг, взуття, постіль, ліжка, посуд, папір, книги тощо), утримання приміщень, утримання чиновників, опалення. Виходячи з таких розрахунків плата на утримання одного хворого у 1830 р. становила 50 коп. У циркулярі зазначалося, що ціна на харчування не могла бути постійною і залежала від ціни на продукти [19, арк. 6-7].

Офіцери, звільнені з військової служби ставали цивільними особами і належали до цивільного відомства. У тих випадках, коли вони лікувалися у військових госпіталях, то самі сплачували встановлену платню. Якщо ж їх матеріальне становище було скрутним, то за їх лікування сплачували місцеві прикази громадського опікування. Офіцери, які одержували пенсію сплачували з неї військовому комісаріату за лікування. У випадку смерті офіцера, кошти на його лікування і поховання стягувалися або ж з пенсії, а якщо її не вистачало, то з місцевих приказів. Відставні військові не мали права лікуватися як за рахунок казни у військових госпіталях, так і за рахунок комісаріату в цивільних лікарнях. Право на безкоштовне лікування мали тільки відставні офіцери, які знаходилися під опікою Комітету поранених і відставні нижчі військові чини (у разі їх скрутного матеріального стану комісаріат за їх лікування сплачував по 15 коп. сріблом на добу) [17, ст. 588, 606, 616, с. 106, 112, 114].

У 1830-1831 рр. під час придушення Польського повстання кількість поранених і хворих, які поступали із районів військового конфлікту значно збільшилася. Для їх лікування місць в шпиталі не вистачало, і тому військовослужбовців направляли до міських лікарень.

В архівних матеріалах збереглося звернення міністра внутрішніх справ графа А. Закревського до Київського військового губернатора від 11 липня 1831 р. № 1149 з проханням засвідчувати списки хворих військовослужбовців, які знаходилися в міських лікарнях. Відомством військового губернатора були розроблені правила, які засвідчували списки таких хворих і порядок їх прийому в лікувальні заклади. Зокрема, зазначалося, що в цивільні лікарні потрібно приймати

військовослужбовців лише в губернських містах під наглядом командирів гарнізонних батальйонів.

Правила встановлювали і відповідну форму документації при прийомі до військових шпиталів під літерою «А». У документі наголошувалося на тому, що в лікарнях потрібно вести списки військовослужбовців, записувати їх у спеціальні книги, для того, щоб ні в якому разі не списувати кошти на неіснуючих хворих. Правила для виписки військовослужбовців встановлювалися під літерою «Б». У них йшлося про те, що, коли хворий одужував, з лікарні в день його виписки повинні письмово повідомити місцевих воєначальників, щоб ті прислали охорону для подальшого супроводу військовослужбовця. Особливе повідомлення до військових гарнізонів відправлялося у випадку смерті або втечі військовослужбовця. Військовим начальникам відправляли білети та речі померлих або дезертирів [20, арк. 26].

Місцеві воєначальники також повинні були вести особливі списки військовослужбовців, які лікувалися в цивільних лікарнях, записувати в них дані про те, з якого військового відомства поступив хворий, з якою хворобою, який час перебував на лікуванні. І лікарні, і військові начальники відправляли ці списки до імперського департаменту головного військового штабу щомісяця. Таким чином, вівся контроль за виділеними коштами на лікування хворих. Якщо ж військовослужбовці були невиліковно хворі, то при лікарнях їх не залишали, бо це було не вигідно для казни, а виключали зі служби і утримували так як і інвалідів війни. Для інспекції таких випадків командири гарнізонних батальйонів і інвалідних команд повинні були відвідувати лікарні не менше, ніж 4 рази на місяць [20, арк. 26].

Відомості про стан хворих в цивільних лікарнях щомісяця передавалися в департамент комісаріату і паралельно в комісію комісаріатського депо від міських лікарень з метою виділення коштів на утримання хворих. Така форма документації позначалася літерою «В». Матеріали засвідчувалися підписами комендантів, а там, де їх не було - батальйонними командирами; в повітових містах - командирами інвалідних команд. Паралельно на документах підписи ставили і городничий чи поліцмейстер, члени міської думи, старший лікар лікарні. Якщо плата за лікування здійснювалася за вимогою приказів громадського опікування, то до них мали відправляти оригінали документів, оскільки їх перевіряли при ревізіях державного контролю. Копії матеріалів надсилалися в департамент комісаріату не пізніше 5-го числа кожного місяця. Про померлих осіб повідомляли негайно [20, арк. 26зв-27].

Архівні документи засвідчують, що були випадки несвоєчасного повідомлення лікарнями відомостей про хворих військовослужбовців до департаменту комісаріату. Інколи дані взагалі не подавалися, або подавали не за встановленою формою [130, арк. 70]. Такі порушення були виявлені в лікарні Звенигородського повіту Київської губернії [21, арк. 72 зв].

Відповідно до указу Імператора Миколи I № 11140 від 13 квітня 1838 р. встановлювалася платня за утримання, лікування та поховання військових у цивільних лікарнях. Щороку видався табель, в якому встановлювалися ціни на лікування і поховання військових. Крім цих сум, приказам громадського опікування виділяли ще по 10 коп. на добу на медикаменти на кожного хворого [15, № 11140, с. 299].

Суми, що виділяли на утримання та поховання військовослужбовців підтверджуються архівними матеріалами, зокрема указом Сенату від 16 січня 1855 р. №3835, в якому йшлося, що правлячий Сенат, вислухав пропозицію обер-прокурора Б. Данзаса про затвердження табелю, в якому виписані кошти на утримання хворих військовослужбовців в міських лікарнях та їх поховання. Понад норму дозволялося використати по 3 коп. сріблом на медикаменти за добу на кожного хворого [22, арк. 29]. Відповідно до табелю, у Київській губернії на одного хворого військовослужбовця нижчих чинів виділяли 29 коп. на добу, а на поховання - 1 руб. 3/4 коп., у Волинській губернії відповідно 28 коп. і 95 1/2 коп., у Полтавській - 31 1/2 коп. і 1 руб. 15 коп., у Таврійській - 43 коп. і 1 руб. 15 коп., у Херсонській - 41 1/2 коп. і 1 руб. 15 коп., у Чернігівській - 30 коп. і 1 руб. 14 коп., у Подільській - 25 коп. і 1 руб. 15 коп. [22, арк. 30].

Таким чином, проаналізувавши архівні дані, ми дійшли висновку, що найнижчі показники сум утримання хворих були саме в Правобережних губерніях (Київській, Волинській, Подільській). Однак, якщо ці показники порівнювати з деякими іншими губерніями Російської імперії (наприклад, Пензенською, Оренбурзькою), то кошти, які виділялися на утримання одного хворого на добу були ще нижчими, зокрема по 20 коп. Найвищий показник по імперії становив у Ставропольській губернії - 46 1/2 коп. [22, арк. 30].

У деяких випадках чиновники могли визнати військових недієздатними або частково дієздатними. У положенні від 3 березня 1810 р. детально розписані хвороби, при наявності яких чоловіків не зараховували на військову службу. У цьому переліку зазначено 44 хвороби, при наявності яких осіб визнавали непридатними до військової служби, зокрема: «дряхлость, совершенная глупость, долговременное безумие, падучая, паралич, удушье, последствия венерической болезни...» тощо [8, № 24145, с. 81-84].

Частково недієздатними (не могли служити на фронті) визнавали осіб, які хворіли на «золотушные опухоли, близорукость, заячий глаз, хронический насморк, неизлечимые пятна» [8, №24145, с. 86]. Цей список нараховував 40 хвороб. Відомості про недієздатних і частково недієздатних військовослужбовців складали головні шпитали, в тому числі й Київський, а потім направляли в медичну частину військового департаменту для вирішення їх подальшої долі [8, №24145, с. 87].

14 липня 1810 р. видано новий указ, за яким штрафували медичних чиновників, які приймали на службу недієздатних рекрутів. З них вираховували по 500 руб. за кожен таку особу. Ці штрафи записували до формулярних списків. Виплата такого штрафу була ганебною для медичних чиновників [10, № 24291, с. 249-250].

У 1848 р. у військово-медичному журналі було надруковано спеціальне положення, підписане генерал-ад'юнктом Ігнат'євим, таємним радником В. Пеликаном і генерал-майором Паскіним, за яким встановлювалося 4 розряди недієздатних осіб, яких направляли: 1) у внутрішню варту та інші команди, де був стройовий особовий склад; 2) у нестройові команди; 3) у довготривалу відпустку від одного до трьох років; 4) у відставку [3, с. 17]. До причин недієздатності відносили такі хвороби як параліч, рак (cancer), проказа, «слабоумие, падучая», язви тощо. Всього, у переліку наводилося 75

хвороб, за якими військовослужбовців визнавали недієздатними і відносили до відповідного розряду [3, с. 17-27].

Певну увагу держава приділяла і інвалідам війни. Про це свідчить ряд указів, виданих урядом у різні роки. Зокрема, 21 січня 1797 р. видано указ про відставку інвалідів, які до 1795 р. прослужили 25 років і мали право оселятися в тих містах де бажали, отримувати відповідне до штату жалування [5, № 17752, с. 300]. По завершенню служби інваліди могли продовжувати службу у державних структурах. Про це свідчив указ від 6 серпня 1797 р. про створення інвалідної команди при відомстві Межового Сенату департаменту. До цієї команди набирали 151 унтер-офіцера і 614 рядових військовослужбовців, які працювали в Межовій канцелярії, Межових конторах, при землемірних закладах [6, №18079, с. 671]. При звільненні зі служби інвалідні команди видавали інвалідам паспорти [7, №18121, с. 720-721].

10 травня 1811 р. вийшов указ уряду про збільшення витрат на амуніцію інвалідам, які працювали при Межових урядах [11, №24549, с. 574-576].

З 1811 р. всіх інвалідів в різних ротах і командах прирівнювали до військових інвалідів і поділяли на три групи: 1) рухомі, 2) ті, що знаходяться на службі, 3) недієздатні. Рухомі інваліди склали 35 рот, які служили при шпиталях і забезпечувалися, відповідно до штату. Військові інваліди, що продовжували службу і недієздатні розподілялися по повітових містах кожної губернії, в тому числі й Київської [12, № 24568, с. 593-597].

На лікування солдат-інвалідів відправляли в лікарні приказів громадського опікування або в полкові чи гарнізонні лазарети. За лікування і харчування з них вираховували половину жалування в лікарнях громадського опікування, у військових госпіталях - лікувалися безкоштовно [13, №25108, с. 311-314].

Указом уряду від 19 серпня 1820 р. солдатів військових рухомих інвалідних рот, які перебували у військових госпіталях, забезпечували теплим одягом. Так, як Київський шпиталь у 1820 р. відносився до 3-го класу, то виділялися кошти для закупівлі одягу 12 інвалідам (шапки, шуби, шкіряні рукавиці, чоботи) [14, №28390, с. 425-426]. Про кількість хворих кожної військової інвалідної команди склали відомості. Так, богуславський повітовий лікар в 1827 р. склав і направив відомість до МВС про кількість хворих богуславської інвалідної команди і арештованих в міській в'язниці. У цій відомості він зазначав хід протікання хвороби у кожного хворого, можливі ускладнення та заходи боротьби з ними [18, арк. 1-79]. На утримання інвалідів також вираховували 10% з нагород чиновників різних відомств [16, №11156, с. 312-313].

Наприкінці правління Миколи I в шпиталях з'явилися сестри милосердя і сердобольні вдови. Вперше використання жіночої праці в шпиталях з ініціативи Великої княгині Олени Павлівни під керівництвом М. Пирогова було здійснено під час Кримської війни. У свою чергу, Київський військовий шпиталь став першим військовим лікувальним закладом, де у 1860 році, в порядку експерименту, була використана праця сестер милосердя [1, с. 198].

Таким чином, проаналізувавши архівні джерела та нормативно-правові акти, які регулювали сферу охорони здоров'я, ми дійшли висновку, що у

першій половині XIX ст. формувалася система державного регулювання медичного обслуговування населення в цілому і військових зокрема. Медичну допомогу одержували всі категорії населення, проте особливу увагу приділяли військовим, оскільки вони були опорою держави, яка постійно перебувала у військових конфліктах. Опрацьовані нами матеріали засвідчують, що лікування цієї категорії населення здійснювалося переважно безкоштовно, за рахунок держави. Військовослужбовці та інваліди війни проходили лікування у військових госпіталях, а коли там не вистачало місць, то їх направляли до міських лікарень. Забезпеченням ліків займалися прикази громадського опікування. Ліки військовослужбовцям та членам їх родин також видавали безкоштовно.

1. *Бойчак М. П.* История Киевского военного госпиталя в XVIII-XIX веках. Становление и развитие военной медицины в Украине / М. П. Бойчак. - К.: «Пресса Украины», 2006. - 720 с.

2. *Будко А. А.* Медицинская экспедиция 1805 г.- Первый центральный орган управления военно-медицинской службой в России / А. А. Будко, А. В. Шабунин. - Вестник истории военной медицины. - 2001. - №.2 (6). - С.14-17.

3. Военно-медицинский журнал, издаваемый Медицинским департаментом Военного Министерства. Часть ЛП. - №1. - Сентябрь 1848 г., СПб.: в Типографии Карла Крайя. Официальные известия (с особым приложением, тремя таблицами и 4-мя политипажками). - 1848 г. - 98 с.

4. Полное собрание законов Ромссийской империи. Собрание первое. (далі - ПСЗРИ-1). 1763 г. Ноября 12. Инструкция Коллегии Медицинской // ПСЗРИ-1: с 1762-1764 гг. - СПб. Отд-ния Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830. - Т.16, №11965. - С.413-419.

5. 1797 г. Января 21. Именной, объявленный Военной коллегии Президентом оной. Об отставке инвалидов, по желанием их на собственное пропитание // ПСЗРИ-1: с 6 нояб. 1796 г. по 1797 г., СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 24, №17752. - С. 300.

6. 1797 г. Августа 6. Именной, объявленный Сенату Генерал-Прокурором. Об учреждении под ведомством Межевого Сената общей инвалидной команды. // ПСЗРИ-1: с 6 нояб. 1796 г. по 1797 г. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 24, №18079. - С. 671.

7. 1797 г. Августа. Указ из Военной коллегии. О доставлении инвалидным командам списков и ведомостей о инвалидах в Инспекторскую экспедицию «Об увольнении инвалидов нижних чинов от службы и о выдаче им от инвалидов команд надлежащих паспортов» // ПСЗРИ-1: с 6 нояб. 1796 г. по 1797 г. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 24, №18121. - С. 720-721.

8. 1810 г. Марта 3. Высочайше утвержденное положение о назначении нижних воинских чиновников неспособными // ПСЗРИ-1: с 1810 по 1811 гг. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 31, № 24145. - С.81-88.

9. 1810 г. Май. Указ из Военной Коллегии. О взимании денег изо всех чиновников ведомства Военной Коллегии и армейских, за лекарства, прописываемые в рецептах против каталога, составленного экспедицией Военного департамента // ПСЗРИ-1: с 1810 по 1811 гг. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 31, № 24250. - С. 203-204.

10. 1810 г. Июля 14. Высочайшее утвержденное мнение Государственного Совета. О штрафах за прием неспособных к службе в рекруты // ПСЗРИ-1: с 1810 г. по 1811 г. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 31, №24291. - С. 249-250.

11. 1811 г. Марта 10. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета. О прибавке суммы на амуницию инвалидам, состоящих при Межевых правительствах // ПСЗРИ-1: с 1810 г. по 1811 г. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 31, №24549. - С. 574-576.

12. 1811 г. Марта 27. Именной, данный Военному министру. Об устройстве инвалидов рот и команд и составление из них подвижных инвалидных рот // ПСЗРИ-1: с 1810 г. по 1811 г.

- СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 31, №24568. - С. 593-597.

13. 1812 г. Мая 15. Сенатский. Об отсылке для пользования больных инвалидных солдат Чертежного Сената и Межевой конторы в конторы первых в военные госпитали, без вычета, а последних в больницы приказов общественного призрения или в полковые лазареты, с вычетом половинного жалования и провианта. // ПСЗРИ-1: с 1812 г. по 1814 г. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 32, №25108. - С. 311-314.

14. 1820 г. Августа 19. Высочайшая резолюция на отношение Военного Министра к начальнику Главного Штаба. О снабжении инвалидов находящихся в военных госпиталях, теплою одеждою. // ПСЗРИ-1: с 1820 г. по 1821 г. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1830 г. - Т. 37, №28390. - С. 423-424.

15. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе (далі - ПСЗРИ-2). 1838 г. Апреля 13. Сенатский «О ценах установленных за содержание и пользование больных священнослужителей в гражданских больницах и за погребение умерших» // ПСЗРИ-2: с 1825 по 1888 гг. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1838 г. - Т. 13, Ч. 1, №11140. - С. 299.

16. 1838 г. апреля 22. Сенатский по высочайшему повелению. О производстве вычета десяти процентов в пользу инвалидов с наград чинам ведомства Попечительного Совета заведений общественного призрения // ПСЗРИ-2: с 1825 по 1888 гг. - СПб.: Тип. II Отд-ния. Собствен. Канцелярии Его Имп. Величества, 1838 г. - Т. 13, Ч. 1, №11156. - С. 312-313.

17. Свод законов Российской Империи издание: 1857 г. [в 15 т.]. - СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В.Канцелярии, 1857-1868 гг. - Т. XIII., Ч. 3. Устав врачебный, Книга Первая. Учреждения врачебные, ст.1-832, с. 1-146.

18. Центральный державный історичний архів України (далі - ЦДАК України), Ф. 442, оп.1, спр. 3 Ведомость богуславского поветового лекаря о количестве больных Богуславской инвалидной команды и арестованных в городской тюрьме с указанием их болезней., 1827 г. - 1-79 арк.

19. ЦДАК України, Ф. 533, спр. 663 Переписка с Киевским гражданским губернатором о количестве денег, расходуемых на содержание военных чинов в больницах подведомственных Киевскому приказу общественного призрения. 1830г. - 7 арк.

20. ЦДАК України, Ф. 533, оп.3, спр. 1063 Циркуляр Департамента медицинского от 30 марта 1831 г. о бесплатном лечении служащих медицинских учреждений в госпиталях и больницах приказов общественного призрения за счет Медицинского ведомства. 1831 г. - 1-36 арк.

21. ЦДАК України, Ф. 533, оп.3, спр. 1063 Циркуляр МВД Департамента Хозяйственного от 16.09.1831 г. о своевременном представлении городским больницам ведомостей о больных военнослужащих. Образец ведомости прилагается. 1831 г. - 69-72 арк.

22. ЦДАК України, Ф. 442, оп. 160, спр. 42, ч. 2. Табель платы установленной на 1855 г. за помещение в больницах, подведомственных приказам общественного призрения и погребение умерших низких воинских чинов. 1855 г. - 69 арк.

23. *Черепанов А. І.* Київська губернія у першій половині XIX ст.: історико-правові, соціокультурні виміри / А. І. Черепанов, Т. М. Соловйова. - Переяслав-Хмельницький «ФОРМ Дембровська Я. Ф.», 2017. - 226 с.

24. *Чиж И. М.* История военной медицины / И. М. Чиж. - М.: ОАО «Издательство «Медицина», 2007. - 272 с.

References

1. Bojchak M. P. Istorija Kievskogo voennogo hospitalja v HVIII-IIIH vekah. Stanovlenie i razvitie voennoj mediciny v Ukraine / M. P. Bojchak. - K.: «Pressa Ukrainy», 2006. - 720 s.

2. Budko A. A. Medicinskaja jekspedicija 1805 g.- Pervyj central'nyj organ upravlenija voenno-medicinskoj sluzhboj v Rossii / A. A. Budko, A. V. Shabunin. - Vestnik istorii voennoj mediciny. - 2001. - №.2 (6). - S.14-17.

3. Voенno-medicinskij zhurnal, izdavaemyj Medicinskim departamentom Voennogo Ministerstva. Chast' LII. - №1. - Sentjabr' 1848 g., SPb.: v Tipografii Karla Krajja. Oficial'nye izvestija (s osobym prilozheniem, tremja tablicami i 4-mja politipazhami). - 1848 g. - 98 s.

4. Polnoe sobranie zakonov Romssijskoj imperii. Sobranie pervoe. (dali - PSZRI-1). 1763 g. Nojabrja 12. Instrukcija Kollegii Medicinskoj // PSZRI-1: s 1762-1764 gg. - SPb.Otd-nija Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830. - T.16, №11965. - S.413-419.

5. 1797 g. Janvarja 21. Imennyj, objavlennyj Voенnoj kollegii Prezidentom onoj. Ob otstavke invalidov, po zhelanijem ih na sobstvennoe propitanie // PSZRI-1: s 6 nojab. 1796 g. po 1797 g., SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 24, №17752. - S. 300.

6. 1797 g. Avgusta 6. Imennyj, objavlennyj Senatu General-Prokurorom. Ob uchrezhdenii pod vedomstvom Mezhevogo Senata obshhej invalidnoj komandy.// PSZRI-1: s 6 nojab. 1796 g. po 1797 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 24, №18079. - S. 671.

7. 1797 g. Avgusta. Ukaz iz Voennoj kollegii. O dostavlenii invalidnym komandam spiskov i vedomostej o invalidah v Inspektorskiju jekspediciju «Ob uvol'nenii invalidov nizhnih chinov ot sluzhby i o vydache im ot invalidnyh komand nadležashhijh pasportov»// PSZRI-1: s 6 nojab. 1796 g. po 1797 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 24, №18121. - S. 720-721.

8. 1810 g. Marta 3. Vysochajshe utverzhdenie polozhenie o naznachenii nizhnih vojskich chinovnikov nesposobnymi // PSZRI-1: s 1810 po 1811 gg. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 31, №24145. - S. 81-88.

9. 1810 g. Maj. Ukaz iz Voennoj Kollegii. O vzmianii deneg izo vseh chinovnikov vedomstva Voennoj Kollegii i armejskich, za lekarstva, propisyvaemye v receptah protiv kataloga, sostavlennoho jekspediciej Voennoho departamenta//PSZRI-1: s 1810 po 1811 gg. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 31, №24250. - S. 203-204.

10. 1810 g. Ijulja 14. Vysochajshee utverzhdennoe mnenie Gosudarstvennoho Soveta. O shtrafah za priem nesposobnyh k sluzhbe v rekruty// PSZRI-1: s 1810 g. po 1811 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 31, №24291. - S. 249-250.

11. 1811 g. Marta 10. Vysochajshe utverzhdennoe mnenie Gosudarstvennoho Soveta. O pribavke summy na amuniciju invalidam, sostojashhijh pri Mezhevych pravitel'stvah // PSZRI-1: s 1810 g. po 1811 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 31, №24549. - S. 574-576.

12. 1811 g. Marta 27. Imennyj, dannyj Voennomu ministru. Ob ustrojstve invalidnyh rot i komand i sostavlenie iz nih podvizhnyh invalidnyh rot // PSZRI-1: s 1810 g. po 1811 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 31, №24568. - S. 593-597.

13. 1812 g. Maja 15. Senatskij. Ob otsylke dlja pol'zovanija bol'nyh invalidnyh soldat Chertezhnogo Senata i Mezhevoj kontory v kontory pervykh v voennye gospitali, bez vycheta, a poslednih v bol'nicy prikazov obshhestvennoho prizrenija ili v polkovye lazarety, s vychetom polovinnogo zhalovanija i provianta.// PSZRI-1: s 1812 g. po 1814 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 32, №25108. - S. 311-314.

14. 1820 g. Avgusta 19. Vysochajshaja rezoljucija na otnoshenie Voennoho Ministra k nachal'niku Glavnogo Shtaba. O snabzhenii invalidov nahodjashhijhsja v voennyh gospitaljah, teploju odezhdoju.// PSZRI-1: s 1820 g. po 1821 g. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1830 g. - T. 37, №28390. - S. 423-424.

15. Polnoe sobranie zakonov Romssijskoj imperii. Sobranie vtoroje (dali - PSZRI-2). 1838 g. Aprelja 13. Senatskij «O cenah ustanovlennyh za sodержanie i pol'zovanie bol'nyh svjashhennosluzhitelej v grazhdanskih bol'nichah i za pogrebenie umershih» // PSZRI-2: s 1825 po 1888 gg. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1838 g. - T. 13, Ch. 1, №11140. - S. 299.

16. 1838 g. aprelja 22. Senatskij po vysochajshemu poveleniju. O proizvodstve vycheta desjati procentov v pol'zu invalidov s nagrad chinam vedomstva Popечitel'nogo Soveta zavedenij obshhestvennoho prizrenija // PSZRI-2: s 1825 po 1888 gg. - SPb.: Tip. II Otd-nija. Sobstven. Kanceljarii Ego Imp. Velichestva, 1838 g. - T. 13, Ch. 1, №11156. - S. 312-313.

17. Svod zakonov Rossijskoj Imperii izdanie: 1857 g. [v 15 t.]. - SPb.: Tip. Vtorogo Otdelenija Sobstvennoj E.I.V.Kanceljarii, 1857-1868 gg. - T. IIII., Ch. 3. Ustav vrachebnyj, Kniga Pervaja. Uchrezhdenija vrachebnye, st. 1-832, s. 1-146.

18. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrai'ny (dali - CDIAK Ukrai'ny), F. 442, op. 1, spr. 3 Vedomost' boguslavskogo povetovogo lekarja o kolychestve bol'nyh Boguslavskoj unvalydnaj komandy y arestovannyh v gorodskoj tjur'me s ukazanyem yh boleznej., 1827 g. - 1-79 ark.

19. CDIAK Ukrai'ny, F. 533, spr. 663 Perepyska s Kyevskym grazhdanskym gubernatorom o kolychestve deneg, rashoduemyh na sodержanye voennyh chynov v bol'nycakh podvedomstvennyh Kyevskomu pryказу obshhestvennoho pryrenija. 1830g. - 7 ark.

20. CDIAK Ukrai'ny, F. 533, op.3, spr. 1063 Cyrkuljar Departamenta medycynskogo ot 30 marta 1831 g. o besplatnom lecheny sluzhashhijh medycynskych uchrezhdeny v gospytaljah y bol'nycakh pryказov obshhestvennoho pryrenija za schet Medycynskogo vedomstva. 1831 g. - 1-36 ark.

21. CDIAK Ukrai'ny, F. 533, op.3, spr. 1063 Cyrkuljar MVD Departamenta Hozjajstvennoho ot 16.09.1831 g. o svoevremennom predstavleny gorodskym bol'nycam vedomostej o bol'nyh voennosluzhashhijh. Obrazec vedomosty pryлагаetsja. 1831 g. - 69-72 ark.

22. CDIAK Ukraïny, F. 442, op. 160, spr. 42, ch. 2. Tabel' platy ustanovlennoj na 1855 g. za pomeshhenye v bol'nycah, podvedomstvennyh prykazam obshhestvennogo pryzrenyja u pogrebenye umershyh nyzkyh voynskyh chynov. 1855 g. - 69 ark.

23. Cherepanov A. I. Kyi'vs'ka gubernija u pershij polovyni XIX st.: istoryko-pravovi, sociokul'turni vymiry / A. I. Cherepanov, T. M. Solovjova. - Perejaslav-Hmel'nyc'kyj «FOP Dombrov's'ka Ja. F.», 2017. - 226 s.

24. Chizh I. M. Istorija voennoj medicyny / I. M. Chizh. - M.: OAO «Izdatel'stvo «Medicina», 2007. - 272 s.

Морей Т. В.

аспирант, Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды (Украина).

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ ВОЕННОСЛУЖАЩИМ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX В. (НА ПРИМЕРЕ КИЕВСКОЙ ГУБЕРНИИ)

В статье проанализированы особенности предоставления медицинской помощи отдельным категориям населения, а именно военнослужащим и инвалидам войны. На основе нормативно-правовых актов и архивных источников отражена деятельность органов, которые занимались вопросами здравоохранения и заведений, которые оказывали медицинскую помощь. Исследовано состояние финансирования медицинской отрасли и установлено, что медицинская помощь военным осуществлялась как за государственные, так и за собственные средства.

Ключевые слова: медицинская помощь, законодательный акт, военнослужащие, Киевская губерния.

Morei T. V.

postgraduate, Perejaslav-Khmel'nitsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda (Ukraine).

REGULATORY PROVISION OF HEALTHCARE DELIVERY FOR THE MEMBERS OF THE MILITARY IN THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY. (THROUGH THE EXAMPLE OF KYIV PROVINCE)

The article analyzes the peculiarities of providing medical care to certain population categories, which are servicemen and disabled war veterans.

Servicemen medical service was applied both as publicly-funded and for one's own account. It has been discovered on the basis of laws and regulations and archival data of the healthcare authorities and institutions that provided it, was investigated the funded status of the medical sector.

Consequently, having analyzed the archival sources, laws and regulations, it was concluded that in the first half of the nineteenth century was formed a system of state regulation of medical services for the population generally and for the military as well. Particular attention was given to the military, as they were the base of support for the state, which was constantly in military conflicts. Servicemen and disabled war veterans were treated in military hospitals, also they were sent to city hospitals when there were not enough places.

Key words: medical service, piece of legislation, members of the military, Kyiv province.

Отримано 12.11.2018